

Verschillende adviezen zijn in het afgelopen jaar verschenen over de rol van de overheid in de moderne maatschappij, zoals het advies 'Vertrouwen in burgers' van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR), het advies 'Loslaten in vertrouwen' van de Raad voor het openbaar bestuur (Rob) en meest recentelijk het advies 'Terugtrekken is vooruitzien' van de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO). Deze adviezen hebben tot een Kabinets-standpunt geleid waarin de regering zich onder andere tot doel stelt om 'in beeld te brengen wat er landelijk (en internationaal) op dit vlak gebeurt en wat het voor het openbaar bestuur betekent'.¹ Dit artikel geeft dit beeld voor de omgang met zelfredzaamheid in de praktijk van crisisbeheersing.

Balanceren tussen loslaten en zorgen

Astrid Scholtens,
onderzoeker Crisislab
Jan Jorritsma,
hoofd Multidisciplinair
Veiligheidsbureau
Drenthe

De RMO stelt onder andere dat de samenleving alleen zelfredzaam kan worden als de overheid haar burgers loslaat, deels afscheid neemt van de verzorgingsstaat en zeggenschap inlevert. Volgens Paul Frissen, een van de opstellers van het RMO-advies, betekent dit dat 'als je vindt dat burgers zelfredzaam zijn, je hen [dan] niet [moet] beschouwen als uitvoeringsorganisatie die doet wat de overheid voor hen bedenkt. Accepteer dan dat ze dingen niet meer doen, en het anders doen.'² Zijn uitspraak is net een belangrijke nuance anders dan die van de regering in haar kabinetsstandpunt: 'De rol van de rijksoverheid bij dit onderwerp is beperkt, maar in voorwaardenscheppende en stimulerende zin niet onbelangrijk.'

In het veiligheidsdomein is er in Nederland de laatste decennia ook aandacht voor het (aloude) fenomeen zelfredzaamheid. Er wordt nagedacht over de rol die de overheid daarbij dient in te nemen. En dat is, zo leert de praktijk, niet eenvoudig. Want wat laat je als crisisorganisatie daar waar het om zelfredzaamheid gaat nu los? En hoe doe je dat dan? Betekent dit dat de overheid dan inderdaad alleen een voorwaardenscheppende en stimulerende rol heeft?

In Drenthe vond dit jaar een zelfredzaamheidsoefening plaats met burgers. Het ging om een zich ontwikkelende bosbrand die een camping met 125 campinggasten bedreigde. Deze unieke oefening was een logisch gevolg van het Drentse zelfredzaamheidsstraject dat er op gericht is om als crisisorganisatie te anticiperen op de zelfredzaamheid van burgers. Het realistisch uitvoering geven aan crisisbeheersing, dat wil zeggen ook rekening houden met het gedrag van burgers, is als een van de fundamentele uitgangspunten van het Drentse systeem van crisisbeheersing benoemd. De evaluatie van de oefening³ geeft inzicht in hoe de overheid die zelfredzaamheid kan ondersteunen. Dus waar laat je los en waar geef je toch nog een ondersteunend zetje?

Tijdens de oefening, die in de avond plaatsvond, blijkt de aandacht van de overheid vooral gericht op het bestrijden van de bosbrand. Net als tijdens echte crises is de vitaliteit van de samenleving gelukkig zichtbaar: de camping wordt buiten het zicht van de hulpverleners en dus zonder hun hulp door het personeel van de camping en enkele campinggasten ontruimd. Het merendeel van de campinggasten loopt vervolgens zonder verdere begeleiding in het donker naar het

¹ Brief van de minister van BZK aan de Tweede Kamer, 9 juli 2013.

² Artikel in Trouw (5 juli 2013), 'Laat de burgers meer zeggenschap krijgen over hun eigen leven'

³ Crisislab, *Evaluatie oefening zelfredzaamheid bij natuurbranden*, 2013.

dichtst bij zijnde dorp op 3 kilometer afstand. Ook hier heeft de overheid verder geen bemoeienis mee gehad.

De ontruiming verloopt goed op enkele pogingen tot detailzorg na die een enkele hulpverlener toch opeens wil verlenen. Zo wordt door de politie een elektrisch golfkarretje dat door het personeel wordt gebruikt voor het vervoer van enkele gewonde campinggasten tegen gehouden wanneer het weer terug wil keren naar de camping om een volgende gewonde op te halen. Wel mag de berijder van het golfkarretje met een ambulance mee terugrijden naar de camping. Deze actie van de overheid was weinig behulpzaam bij het verder ontruimen van de camping.

Van een bewust loslaten door de overheid was in deze casus (nog) geen sprake. Toch laat de oefening zien dat een dergelijke ontruiming best aan burgers overgelaten kan worden, maar dan wel in lijn met de opmerking van Frissen: accepteer dat burgers dan niet altijd in lijn zullen handelen met datgene dat hulpverleners graag zien. Deze casus laat wel zien dat burgers er op gewezen moeten worden dat de overheid een stapje terug doet: voor de oefening heeft de overheid (brandweer) in gesprekken met een aantal campingeigenaren het belang van zelfredzaamheid benadrukt (let op: hulpverlening door de overheid komt pas later op gang). Deze burgers werden nu gestimuleerd om zelf iets te organiseren, wat zij met verve hebben opgepakt (het opzetten van een calamiteitenbelboom en een ontruimingsplan) en tijdens de oefening hebben uitgevoerd en wat vanzelfsprekend geen verwijt is aan de overheid.

Campinggasten lopen door het bos naar het dichtstbijzijnde dorp.

In het dorp aangekomen, worden de campinggasten opgevangen in drie horecagelegenheden. Onder het genot van een drankje wachten zij af tot zij geïnformeerd worden over zaken die hen direct raken, zoals het verloop van de brand en de situatie op de camping. Op basis van deze informatie kunnen zij besluiten om terug te keren naar de camping of op zoek te gaan naar een overnachtingsplek. De BHV verdeelt zich na aankomst in het dorp over de drie opvanglocaties en stelt, ook in afwachting van informatie, de gasten gerust. De informatie wordt uiteindelijk niet geleverd wat achteraf leidt tot een negatief oordeel over het optreden van de overheid. Ook deze oefening laat zien dat het bieden van feitelijke informatie, het is al vaker gezegd, juist van belang is om burgers te ondersteunen in hun zelfredzaamheid. Het is met andere woorden het zetje dat burgers tijdens een crisis nodig hebben om een afweging te kunnen maken om in actie te komen.

De oefening laat ook zien dat de overheid moet nadenken op welke onderdelen zij dat zetje kunnen geven. De camping werd bijvoorbeeld niet meegenomen in de alarmering door de meldkamer. Een van de andere campingeigenaren, tevens lid van de vrijwillige brandweer, werd nu gepiept met de melding 'bosbrand'. Deze campingeigenaar was de eerste in de calamiteitenbelboom van de verschillende campings en waarschuwde de te ontruimen camping. Als je als overheid een ontruiming van een camping zou willen overlaten aan de samenleving, dan zou het zetje kunnen zijn dat je ze ofwel meeneemt in de alarmering of kiest voor een 'open communicatie' zodat alle burgers mee kunnen luisteren met berichtenverkeer.

De conclusie van de Drentse oefening is dat de RMO gelijk heeft: zelfredzaamheid vergt inbinden door de overheid. Je bent ervan of je bent er niet van is tegenwoordig een gevleugelde uitspraak binnen het openbaar bestuur en dat was ook tijdens de oefening zichtbaar. Wanneer je (begrijpelijk) niet in staat bent om voor je burgers in een noodsituatie te zorgen dan moet je die burgers dat duidelijk maken en hen vervolgens hun gang laten gaan.

De bottom line is dat het loslaten dat de RMO bepleit niet eenvoudig, maar wel noodzakelijk is, omdat handelingen en initiatieven van burgers en bedrijven tijdens crises onmisbaar zijn voor effectieve crisisbeheersing. Als niet wordt losgelaten is het resultaat dat het een halfslachtig overheidsoptreden wordt, wat de zelfredzaamheid niet behulpzaam is.

De evaluatie van de oefening is te downloaden via www.hvd-drenthe.nl/documents/Evaluatie_Westerveld_def.pdf